

Nedržavno varstvo

Dr. Janez Pečar, višji znanstveni sodelavec, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani

1. Uvod

V zadnjih letih postajata varnost ljudi in njihovih skupnosti ter varstvo čedalje bolj osrednje družbeno-politično vprašanje. Z razvojem demokracije in v zvezi z njo človeških vrednot v veliko družbenih ureditvah, in s povečevanjem vrednosti, s katerimi posamezne družbene skupine ali zasebniki ravnajo, se povečuje tudi potreba po zadostni varnosti in varstvu; to dvoje se oblikuje kot samostojna vrednota. Hkrati pa je država s svojimi klasičnimi organi, ki skrbijo za varnost, čedalje manj zmožna zagotavljati to vrednoto, zlasti še, ker narašča kriminaliteta in različni z njo povezani pojavi, posebno pa nasilje in dejanja iz koristoljubnosti.

Občutek ogroženosti in nevarnosti na eni strani in čedalje bolj upadajoča zmožnost države za varnostne ukrepe po drugi pa povzročata številne poskuse okrepiti varnost z zasebnimi, kolektivnimi in podobnimi, vendar nedržavnimi organizacijami. Tako danes po svetu z različnimi izrazi, npr. Private Security, Private Police, Betriebsschutz, Werkschutz, Betriebssicherheit itd., imenujejo službe, ki pri varstvu dopolnjujejo državno policijo povsod tam, kjer je močnejše ogrožena zasebna, predvsem pa nejavna korist, ki je državna policija iz najrazličnejših razlogov ne more več zadosti varovati.

Čeprav poteka proces medsebojne rasti in dopolnjevanja kolikor toliko vzporedno in sporazumno, pa vendar nastajajo med državnim in nedržavnim varstvom navzkrižja in nasprotja zaradi pristojnosti (pravic in dolžnosti), hkrati pa vprašanje komu dajati državno varstvo — »ali tistemu, ki ga lahko plača, ali tistemu, ki ga ne more plačati«¹.

Tako nastajajo nedržavne službe varstva na letališčih, po pristaniščih, bankah, muzejih, prodajalnah, poštnih uradih, bolnišnicah, hotelih in turističnih objektih, prometnih sredstvih, univerzah, prireditvah, kjer se množično zbirajo ljudje, v državnih uradih zlasti pa pri gospodarskih dejavnostih itd. Te nedržavne varstvene službe varujejo pred tatvinami, vlomi, požari, vohunstvom ipd., ter odkrivajo žeparje, vlomilce, tatove, kršitelje hišnega reda, razgrajace in škodljivce, skrbijo za varnost objektov in premoženja, osebja, oprave, arhivov in preprečujejo tudi dejanja splošnega pomena zoper javno varnost na zasebni ali krajevni ravni.

S tem, da dopolnjujejo varnost, ki je ne uresničuje več država, postajajo pomemben dejavnik varstva, samozaščitne oziroma brez države uresničevane varnosti, se začnejo zanimati, ne samo ustrezno upravno in upravno kazensko pravo, marveč tudi kriminalna politika, kriminologija in podobne vede. Hkrati pa se odpirajo nove razsežnosti znanstveno-raziskovalnega dela, kajti te službe odkrivajo odklonske pojave in njihove storilce, dosti pa si jih želi prilaščati kazensko politiko in določeno ravnanje s storilci po storjenem dejanju (primerjaj pri nas ravnanje trgovskega osebja s prijetimi tatovi v samopostrežnicah). Prilaščanje oblasti, zahteve po orožju, iskanje pooblastil za ravnanje z ljudmi (zaslišanje, izrekanje kazni, evidenca prijetih osumljencev itd.), posebno šolanje lastnih kadrov, proizvodnja varnostne tehnologije itd. pa povzročajo nemalo sitnosti praktikom in teoretikom, tako da se ugotavlja, da gre za »nov hibrid (križanec) očitno pol poslovnega, pol policijskega«².

Tako postaja brez države organizirano varstvo razmeroma nova, toda upoštevanja vredna družbena ustanova, ki opravlja svojo dejavnost podobno kot policija (s čuvanjem, patroliranjem, zavarovanjem transportov itd., skratka s fizičnim varstvom, elektronskim zavarovanjem, uporabo psov itd.) in ima podobno prirejeno poklicno usposabljanje kot pri tistih, ki z državnim pooblastilom uporabljajo silo in prisilo za zagotavljanje javne varnosti. Posebna združenja organizacij zunaj državnega varstva pa se še posebej ukvarjajo z vlogo tega varstva, sredstvi in metodami, vodenjem delavcev v tem varstvu, pooblastili in standardi, razmerji do oblasti in prerogativ državne policije itd.³

Država pri tem seveda ne stoji ob strani. Čeprav njeni organi ne kažejo ljubosumnosti zaradi morebitne konkurenčnosti, pa vendar sodijo, da nedržavni službi varstva ne gre več pravic kot jih ima vsak zasebnik pri varstvu samega sebe ali pri varstvu premoženja, ki ga ima.

Pri nas ni mogoče potegniti vzporednice s tujo prakso in izkušnjami, ker je zasebnik glede premoženja v drugačnem položaju, posebno glede njegove vrednosti. Toda glede na družbeno premoženje in objekte, ki jih oskrbujejo delovne in druge organizacije, pa že prihajamo v položaj,

¹ The Security Industry in the United Kingdom, str. 71.

² Radzinowicz, str. 13, predgovor Security Industry in the United Kingdom.

³ Glej več o tem: Kakalik, str. 519.

ko bo treba resneje zamišljati o nedržavni službi za varstvo. To nakazuje ne samo nevarnost pojavov, marveč tudi družbenopolitične ocene ogroženosti družbenega premoženja, stanje javne varnosti in varnosti družbeno-politične ureditve (ta sestavek se ne spušča v področje sistema državne varnosti). Deloma pa ta vprašanja že načelnjajo vsaj načeloma — urejati nekateri pravni predpisi.

2. Naša pravna problematika v zvezi z varstvom

Poleg splošnih ugotovitev, ki jih v zvezi z varstvom, kot je mišljeno v tem sestavku, vsebujejo zlasti resolucija zvezne skupščine o samozaščiti in sklepi o uresničevanju zakonitosti⁴, je nekaj natančnejših določb tudi v zakonu o organih za notranje zadeve⁵. V 8. členu tega zakona stoji naslednje: »Organizacija združenega dela in druge organizacije ter državni organi, pri katerih je zaradi posebnosti njihovih stavb in poslovnih prostorov, načina dela in poslovanja ali iz kakšnega drugega vzroka potrebno sistematično varstvo naprav, orodja, surovin, spisov ali predmetov znatne vrednosti, so dolžni ustrezno zavarovati te dobrine pred uničenjem, poškodovanjem, tatvino in drugimi oblikami škodljivstva«.

Takim organizacijam in organom se v nadaljevanju istega člena nalaga dolžnost ustanoviti **posebno službo zavarovanja** (podčrtal J. P.). Kolikor ne store tega, jim republiški sekretar za notranje zadeve določi, kaj morajo v ta namen narediti. Ta izda tudi nadrobnejše predpise o organizaciji ter pravicah in dolžnostih takih služb za zavarovanje.

Po istem zakonu je v 6. členu tudi določeno, da pri varnosti premoženja, preprečevanju in odkrivanju kaznivih dejanj in odkrivanju ter prijemanju storilcev sodelujejo organizacije združenega dela in druge organizacije, državni organi in občani z organi za notranje zadeve in jim pomagajo pri njihovem delu.

Določbe o družbeni samozaščiti in delavskem nadzorstvu, ki kakorkoli že obravnavajo varstvo, vsebujejo tudi osnutki zvezne in republiških ustav. Le-te omenjajo zlasti varstvo družbenega

premoženja, zagotovitev premoženjske varnosti občanov, samoupravno nadzorstvo organov upravljanja ali posebnega organa samoupravnega nadzorstva. Sploh pa so samozaščita ter še posebno varstvo družbenega premoženja ter družbeno nadzorstvo posebej poudarjeni na vseh ravneh družbenega življenja, tako v organizacijah združenega dela kot v krajevni skupnosti, občini in republiki. Občanovo sodelovanje pri družbeni samozaščiti pa se sploh šteje, kot pravica in dolžnost (153. člen osnutka Ustave SFRJ, 221. člen osnutka Ustave SR Slovenije itd.).

Varstvo, varnostna kultura, pravice in dolžnosti ljudi v zvezi s tem ter splošne naloge v zvezi s temi vprašanji niso bile v našem domačem pravu (zlasti nastajajočem) še nikoli tako poudarjene kot v zadnjem času. Veljavno ali prihodnje pozitivno pravo skuša uveljaviti varstvo (premoženja — zlasti družbenega) kot vrednoto, ki je glede družbenega premoženja doslej zaostajala pred zasebnim. Tudi s pomočjo pozitivnega prava se skuša pri občanih ustvarjati in oblikovati ustrezna pravna zavest, ki bi utegnila ponekod pomeniti proti kriminogen dejavnik.

Z omenjenimi pravnimi določili, ki so vsaj v najsplošnejših obrisih največkrat pravo brez sankcij, se vpeljuje varstvo (posameznih) predvsem pravnih oseb pred notranjo in zunanjo ogroženostjo in nevarnostjo. Tovrstna prizadevanja je razumeti kot opozorilo na potrebe po ustanavljanju in zagotavljanju varstva pred tatvinami in vlomi, ropi in roparskimi tatvinami, požigi in požari, pred nevarnostjo industrijskega in drugega vohunstva itd., hkrati pa se poudarja varstvo življenja in premoženja občanov.

Pri tem pa je očitno naslednje:

— samozaščita je samoupravna pravica in dolžnost pravnih in fizičnih oseb, hkrati ko je državno nadzorstvo različnih vrst še vedno imperativ sodobne (jugoslovanske) družbe;

— poleg ustreznih državnih organov obstajajo še drugi nedržavni varnostni subjekti, katerim pravice in dolžnosti kroji država;

— v primeru neustreznega državnega varstva so še vedno državni organi tisti razsodnik, ki določa ustrezne ukrepe nedržavnim subjektom.

To seveda lahko tudi pomeni, da je treba zaradi pomanjkljivega državnega varstva ustanavljati pomožne mehanizme za zagotavljanje te dobrine, oziroma da se del dejavnosti za zadovoljevanje potreb po varstvu prenaša na nedržavne organe.

⁴ Resolucija o temeljih za uresničevanje družbene samozaščite v sistemu samoupravljanja, Sklepi o ukrepih za doslednejše uresničevanje zakonitosti.

⁵ Zakon o notranjih zadevah SR Slovenije, Ur. l. SRS 359 — 47/73.

3. Razmerja nedržavnega varstva

Nedržavno varstvo pri nas ni kdove kako razvito. Naraščanju družbenega premoženja ni sledila ustrezna organizacija njegovega varstva. Tega vprašanja doslej nismo dosti poudarjali, razen v zadnjem času, ko politične ocene in akcije sprožajo tudi ustrezno zakonodajno pobudo za boljše varovanje vsega tistega, kar pomeni vrednost v samoupravni socialistični družbi. Varovanje vrednosti in utrjevanje vrednot (zlasti nekaterih novih, ki so pomembne za razvoj naše družbene ureditve), vsaj zdi se tako, začujeta dobivati svoji mesti tudi pri oblikovanju družbene etike in morale. Pri tem pa imajo poglavitno vlogo nekatere politične organizacije.

Glede tega se poudarjata zlasti samoupravno delavsko nadzorstvo in služba zavarovanja. Obe naj bi bili dokaj celovit mehanizem v varstvu vsakega samoupravnega subjekta zoper notranje in zunanje škodljivstvo in hkrati pomembna samozaščitna organizacija, ki dopolnjuje od države postavljeno formalno družbeno nadzorstvo ali t. i. zunanje nadzorstvo. Čeprav ima delitev nadzorstva na zunanjega in notranjega tudi svoje nasprotnike, ker sodijo, da to pomeni tudi porazdelitev nadzornih funkcij na posamezne subjekte itd.⁶, pa je vendarle treba priznati, da je taka delitev iz organizacijskega zornega kota tudi v družbeni delitvi dela nujna in smotrna. Saj ji prav to pripomore k večji učinkovitosti, to pa bi pri nas predvsem na tem področju tako radi dosegli.

Naloge organizacij združenega dela glede varstva so predvsem:

- varovanje interesov ter sredstev družbenega premoženja;
- odstranjevanje vzrokov in zatiranje škodljivih pojavov;
- boj za zakonitost.

S tem pa se »varujejo materialno-ekonomski temelji naše družbe ter samoupravni odnosi...«⁷.

a) Samoupravno delavsko nadzorstvo

Samoupravno delavsko nadzorstvo bi moralo skrbeti za strokoven vpogled v promet ter uporabo blaga in denarja, za učinkovito organizacijo fizičnega in mehničnega varstva premoženja in objektov, za pravilno postavljanje ljudi na odgo-

⁶ Glej: Zakaj deliti kontrolo. Delo, 17. 2. 1973, str. 4.

⁷ Iz resolucije o samozaščiti.

vorna delovna mesta, odstranjevanje vzrokov in možnosti kriminalnih in drugih škodljivih pojavov v lastni organizaciji, onemogočanje kršitev ustavnosti in zakonitosti, za preprečevanje, da bi se posamezniki ne polaščali pravic odločanja in manipulacije, za pravilnost denarnega in materialnega poslovanja, da ne bi prihajalo do špekulativnega in ne na delu utemeljenega pridobivanja vrednosti, sklepanja škodljivih pogodb, korupcije, neizpolnjevanja obveznosti (zlasti do družbenih skupnosti), nezadostne poučenosti itd. Skratka, ta dejavnost ne bi smela pozabljati na ugotavljanje tistih položajev v svojem okolju, ki omogočajo ogrožanje premoženja in različna škodljivstva ter vabijo in zapeljujejo posameznike ali skupine. Samoupravno delavsko nadzorstvo tudi varuje samoupravne pravice, opozarja na kršitve, odkriva škodljive pojave in predlaga ustrezne ukrepe za izboljšanje varstva.

b) Služba zavarovanja

Medtem ko je samoupravno delavsko nadzorstvo razumeti kot ustanovo z vsesplošno razredno naravo varstva in gojitve razmerij ljudi do vrednosti in vrednot v organizacijah združenega dela, ki je hkrati samoupravna kategorija, ima služba zavarovanja drug pomen. Najverjetneje pa je drugače organizirana in predvsem poklicna ustanova, ki sama po sebi nima tolikšnega pomena, ker je njena naloga predvsem fizično in mehnično odvracanje škodljivstva predvsem od zunaj. Organizacije združenega dela in njihove enote večinoma varujejo pred klasičnimi oblikami kriminalitete in nima toliko vpogleda v dogajanja znotraj same organizacije. Njena naloga je odkrivati in neposredno fizično prijematil storilce kaznivih dejanj in druge škodljivce.

c) Razmerja med njima

Glede na enotnost vloge samoupravnega in nedržavnega nadzorstva v organizacijah združenega dela je služba fizičnega zavarovanja del splošnega samoupravnega delavskega nadzorstva posameznih samozaščitnih subjektov. Samoupravno delavsko nadzorstvo naj bi »sistematično in koordinirano izvajalo akcije in programe, ki imajo pomen za učinkovito delovanje samozaščite«⁸, to pa pomeni, da poleg veliko drugih nalog, ki jih ima glede varstva tudi v gospodarstvu in politiki in ne nazadnje tudi pri varstvu lastne organizacije pred gospodarskim

⁸ Prav tam.

in političnim vohunstvom, skrbi tudi za fizično zavarovanje.

S tem pa se seveda samoupravno delavsko nadzorstvo kot celovit sistem varstva v organizaciji združenega dela kaže kot funkcija samoupravljanja, varstvo samo pa kot funkcija gospodarjenja s stvarmi.

d) Nedržavno varstvo nasproti formalnemu družbenemu nadzorstvu

Če naj bodo nadzorstvo nad uresničevanjem zakonitosti, utrjevanje samoupravnih socialističnih vrednot, zatiranje družbi škodljivih pojavov in odvracanje okoliščin, v katerih lahko nastajajo, učinkovitejši kot doslej in hkrati še dolgo-ročneje naravnani in načrtovani, morajo potekati skladno s prizadevanji vseh v družbi organiziranih pozitivnih sil. Pri tem je še posebno pomembno usklajevanje dela in komuniciranje med samoupravnim in delavskim nadzorstvom ter službami fizičnega zavarovanja na eni ter formalnim družbenim nadzorstvom na drugi strani. Nujnost sodelovanja z zunanjim nadzorstvom, vsestranska pomoč med organi notranjega in zunanjega nadzorstva, pravosodnimi in drugimi organi itd. predvidevajo tudi nekatere listine zvezne skupščine, ki govore o zakonitosti in samozaščiti.

To sodelovanje, ki še ne rojeva pravih izidov in se najbrž še nekaj časa ne bo zanesljivo približalo mišljeni podobi o enotnosti nadzorstva kot celoviti funkciji samoupravne ureditve, bo moralo rešiti vrsto vprašanj, npr. povečanje prizadevanj za odstranjevanje preddeliktualnih situacij, izboljšanje vsesplošne prijavljivosti družbi škodljivih pojavov, razmejitev vloge nasproti formalnemu družbenemu nadzorstvu ob samoupravnem delavskem nadzorstvu, razvijanje samoupravnih sodnih organov, vprašanje uveljavljanja ukrepov, določenih od teh organov, načrtovanje in mobilna zmožnost notranjega nadzorstva, povečanje medsebojnih zvez v primerih nujnih posegov, smotrnejše vpeljave varnostne tehnologije v gospodarstvo itd.

Morda pri nas ne bo težav z nasprotji, ki izhajajo iz različne motiviranosti posameznih vrst nadzorstva, in se kažejo tudi v uporabi različnih metod. Kajti »policijska motiviranost za nadzorstvo je moralna, idealistična. Pobude, ki vodijo dejavnost komercialnega varstva, pa zadevajo izgubo dobička«⁹. Najbrž bodo šele

⁹ Elmes F.: Police and commercial security, Abstracts, str. 519.

izkušnje pokazale morebitne antagonizme, ki jih bo treba blažiti in urejati.

e) Nekaj socialnopsiholoških vprašanj

Ob celovitosti in zapletenosti vprašanj pri vpeljavi učinkovitega nadzorstva, zlasti notranjega, ki je posebno iz razrednega zornega kota razmeroma nova ustanova, se postavlja vrsta vprašanj organizacijske in funkcionalne narave. Le-ta se že rešujejo, res sicer počasi, toda nastajajo lahko še druga vprašanja, ki jih ne poudarjamo tako, kot zaslužijo za dobro počutje poštenega delovnega človeka v združenem delu. Bati se je namreč, da bi z vsestranskim poudarjanjem »nadzorstva« nehoti povzročali splošno sumničavost in ozračje, da je vse skorpumpirano in amoralno in da nikomur ni zapupati.¹⁰ Nikakor ne bi smeli zaradi nekaterih pojavov manjšine sumničati večine poštenih, zlasti, če bi se zgodilo, da bi bilo zanimanje za nadzorstvo kratkotrajnejša in kampanjska akcija, ne pa dobro pojasnjevana ter izpeljana stalna funkcija samoupravljanja, ki varuje posredne in neposredne koristi posameznika in skupnosti.

Vrednote, od katerih so nekatere že ustaljene, druge pa bi šele radi vpeljali v moralni kodeks občana in samoupravljalca,¹¹ so ali bodo gibalno tudi za ustvarjanje in sodelovanje nedržavnega varstva, ki ga skušamo oblikovati v čedalje širšem obsegu.

4. Prelaganje dolžnosti varstva na druge

Pri nas (npr. v Ljubljani, Zagrebu, Splitu, na Reki, v Novem Sadu, Osijeku, Sarajevu itd.)¹² še bolj pa po svetu posamezne organizacije in drugi prepuščajo skrb za varnost svojega premo-

¹⁰ Glej tudi Peter Kobe: O prevenciji in reintegriranju človeka u savremenim uslovima, Priručnik, 1964/1 str. 24—25, diskusija na posvetovanju Jugoslovenskega društva za kazensko pravo i kriminologiju, Split 21.—22. 10. 1963.

¹¹ Franc Popit: Obravnavati moramo vrednote samoupravnega socializma, referat za pripravo VII. kongresa ZK Slovenije, Delo. Popit našteva naslednje vrednote: spoštovanje človekove osebnosti, spoštovanje človekovega dela, tovariška razmerja pri delu, poštenost, družbena pravičnost, odločnost v boju zoper deformacije, obramba in zaščita samoupravnega socializma, osebna varnost in družbena integriteta, razvijanje in zagotavljanje enotnega trga, racionalna družbena delitev dela, odpravljanje pojavov, ki ovirajo samoupravni razvoj itd.

¹² Iz poročila podjetja Varnost, št. 771/73-03 z dne 11. 7. 1973.

ženja poklicnim nedržavnim organizacijam. Le-te dajejo tovrstne varnostne storitve za plačilo. Glede na to se »varstvo« prodaja za denar, kot blago.

Ob tej priložnosti nam ne gre za tehnična vprašanja tovrstnih storitev — ponekod so še zelo primitivne in slone predvsem na uporabi »mišic«, ne pa na moderni tehnologiji. Zadeva je morda zanimivejša z druge plati. Ker je samozaščita (varstvo) pravica in dolžnost in ker je funkcija samoupravljanja itd. — je prav, da se te dolžnosti dosledno izpolnjujejo, morda tudi s pomočjo tistih, ki to oskrbujejo za denar. S tem v zvezi pa se seveda izvrševanje pravic te vrste odstopa drugim.

Pri tem lahko nastajajo razna vprašanja ne samo odškodninske narave v primeri slabega izvrševanja danega pooblastila ali zaradi posledic pomanjkljivega varstva, marveč morda tudi moralno-etična in druga.

5. Vloga žrtev

Glede na vrste razmerij med mogočimi žrtvami in njihovimi storilci tako pri personalizirani kriminaliteti kot pri tisti, ki je daleč od tega, imajo »oškodovanci« lahko povsod pomembno vlogo. Čeprav gre pri tem za fizične in pravne osebe, pa so prvi in drugi enako neosveščeni, nepredvidni, neodgovorni in malomarni pri varstvu reči, ki jih oskrbujejo. Varstvo se torej kaže kot funkcija dobrega gospodarjenja z rečmi in mora v primerih neoškodovanosti prinašati koristi kot dobro gospodarjenje samo.

Od tod tudi misel, da bi bilo precej manj storilcev, če bi bilo manj priložnosti za viktimizacijo. Le-ta pogojuje kriminaliteto, do katere marsikdaj ne bi prišlo, če žrtve same ne bi privabljele mogočih storilcev.

Gibanje za družbeno samozaščito je v zadnjih letih dobilo izredno močno politično podporo in poudarek in je hkrati priložnost za ustrezno spodbuditev vseh organiziranih samozaščitnih subjektov, kot so delovne organizacije, družbenopolitične skupnosti, združenja občanov, krajevne skupnosti itd. Ti naj bi ob spoznavanju kriminogenih priložnosti, ki jih ustvarjajo sami ali njihovi člani, skrbeli za zmanjševanje tistih stanj, ki omogočajo viktimizacijo. To pa so lahko obrati, trgovine, uradi, šole itd., tja do posameznikov, ki v svojem imenu ali po pooblastilu

opravljajo dejavnosti in gospodarijo z rečmi, ki so vabljive, in izzivalne. Skrbeti za varnost pomeni biti vedno previden. Previdnost pa ne sme doseči množične sumničavosti.

6. Izdatki za varstvo in koristi

Kriminaliteta v naši družbi, zlasti premoženjska (posebno tista, ki jo povzročajo člani delovnih organizacij znotraj njihovega obsega), še ni tolikšna, da bi zbujala množično ogroženost. Glede tega smo verjetno na stopnji, ko je množična prestrašenost še odveč, nezanimanje zanj in strpnost pa že škodljiv pojav. Nastaja vtis, da bi prevelika vlaganja v samo varstvo povzročala več stroškov, kot znaša škoda zaradi prepuščanja zadev stihiji in nezanimanju.

Glede tega bi morali najti pravilno mero in kar najboljši način vlaganj, kar pomeni: s kar najmanjšimi stroški doseči čim večjo varnost. Pri tem se angažiranje delavskega nadzorstva iz različnih zornih kotov nakazuje, če ne drugega, vsaj kot primerno psihološko stanje, ki vabi na previdnost na eni strani in opozarja na večje tveganje na drugi. Stopnja tveganja pa je sestavina, na katero bi morali pri zagotavljanju varstva vedno računati.

7. Vzgoja ljudi za varstvo reči

Vzgoja ljudi za varstvo reči je samo del kulture, ki je v samoupravni socialistični družbi ne bi smeli zanemarjati. Čeprav so vzgoja ljudi za medsebojno sožitje, za solidarnost in medsebojno pomoč, socialistična družbena razmerja, vrednote, ki so bistvo družbene ureditve same itd., vprašanja, ki naj vplivajo tudi na neformalno nadzorstvo in samonadzorstvo, pa skrbi za varstva stvari ni mogoče spregledati. Pri tem gre za nadzorstvo — ki je še najlaže in najbolj uresničljivo, ker gre predvsem za čuvanje objektov, premoženja in vrednosti, ki so v individualni ali kolektivni fizični posesti. Ta fizična posest pa je največkrat tako materializirana, da je dosti bližja od drugih oblik imaginarnega upravljanja.

S fizičnim varstvom reči se začneja klasično preprečevanje, ki naj onemogoča, da bi z rečmi ravnale nepoklicane osebe. Toda ne glede na to, da smo od takrat, ko je bila fizična varnost osrednje vprašanje varstva sploh, prišli v sodobnih pogledih dokaj dlje, je vendarle še pri

fizičnem varovanju reči marsikaj nedorečenega, nestorjenega in odprtega.

Pri tem gre za vzgojo ljudi, predvsem na dveh glavnih področjih, in sicer:

— da ne bi ustvarjali položajev, pripravnih za njihovo lastno viktimizacijo;

— da bi, če se že ni mogoče izogniti takim konfliktnim stanjem, storili razne ukrepe ali uporabljali dana sredstva za to, da bi odvrčali storilce ali da bi omogočali njihovo prijemanje.

Ta vzgoja — zanjo so po idejah o samozaščitnem gibanju odgovorni tudi organi formalnega družbenega nadzorstva — pa ni zgolj pripravljane samozaščitnih subjektov ne čuvajsko in vratarsko službo, pri kateri gre večinoma še vedno za uporabo telesne navzočnosti. To delo postaja ob koncu XX. stoletja »znanstveni poklic, v katerem formalna izobrazba in poklicna pripravljenost ob rabi sodobnih naprav, sredstev, dosežkov in virov znanosti bolj in bolj nadomešča mišice — kar se je dolgo štelo za glavno zahtevo policijskih delavcev«.¹³

Izobraženost v »varnostni kulturi« kot delu sodobne kulture (tudi duhovne kulture) postaja dejavnik za preprečevanje hudodelništva, hkrati pa mora vplivati na naznanljivost kriminala, na sodelovanje pri rehabilitativnih posegih zoper storilce itd.

8. Vloga organov za notranje zadeve (oziroma enot službe javne varnosti)

Organi za notranje zadeve oziroma enote javne varnosti imajo v razmerju do službe zavarovanja oziroma kontrole nekaj posebnih nalog. Nekatere izhajajo iz zakonskih določil, druge pa se oblikujejo iz položaja teh organov kot strokovne službe v uresničevanju družbene samozaščite. Od strokovnih služb, ki so za svoj namen posebej organizirane in usposobljene, je torej tudi v samozaščitnem gibanju pričakovati, da prevzemajo pobudo v ustvarjalnosti, zamislih in pospeševanju tistega dela varstva, ki ga neposredno same ne jemljejo v svoje roke.

Samozaščitno gibanje, ki naj posamezne subjekte privaja k skrbnejšemu varstvu premoženja in vrednosti, ki ju upravljajo, se mora kazati tudi v organizacijski sestavi in sistemu dela organov javne varnosti. Le tako bodo ti upravni organi pomagali drugim, morda tudi ne dovolj osveščenim subjektom, da bodo drugače kot sicer

¹³ Peel, str. 60.

skrbeli za uradno skrivnost, varstvo objektov, varnost premoženja, izbiro odgovornih ljudi za lastno organizacijo itd.

Zato organe za notranje zadeve na tem področju čakajo predvsem naslednje naloge:

— Organiziranje svojih enot in pripravljane delavcev za socialno-pedagoške, propagandne in preprečevalne ter tehnično-izobraževalne naloge. Ti delavci bodo morali biti kos vsem tistim dejavnostim, katerih poznanje bo zahteval kak samozaščitni subjekt, ko bo in kadar bo sam pri sebi urejal vprašanja, ki jih je dolžan storiti dober gospodar z družbenim premoženjem ali po svoji vlogi v samozaščiti (ki se šteje kot funkcija samoupravljanja).

Glede tega morajo enote službe javne varnosti (morda zato tudi posebej organizirane) dajati razne nasvete in opozorila, prirejati konzultacije, od časa do časa nadzorovati dejavnosti varstva in kadre, ki delajo na tem področju, se tehnično povezovati z alarmnimi sistemi, pomagati pri razvijanju, pospeševanju službe varstva, sodelovati z zavarovalstvom in javnimi občili, izdajati ali sodelovati pri izdajanju ustreznih publikacij in oblikovanju propagandnega gradiva itd.¹⁴ Prav tako naj bi pomagali pri vzgoji, izobraževanju, oborožitvi ali opravi varstvenih služb na svojih območjih.

— Organi za notranje zadeve prevzemajo s svojo temeljno funkcijo tudi soodgovornost za »varnostno industrijo«, skratka za razvoj in napredovanje varnostne tehnologije. Le-te ne gre v celoti prepuščati delovnim organizacijam za proizvodnjo in nakup varnostnih naprav. Danes sta varnostna industrija in policija povsod po svetu tesno povezani in druga drugo podpirata v svojih prizadevanjih, ki niso samo gospodarske, marveč tudi kriminalnopolitične in moralne narave.

Vsaka sodobna policija ve, da »dejavnost varnostne industrije pelje k povečevanju števila odkritega kriminala«¹⁵. Čeprav se policiji s tem obeta več dela, pa hkrati ni zanemarjati drugih koristi, povezanih z delovanjem varnostne industrije in omrežja zavarovalnih služb (tudi v smislu določb zakona o notranjih zadevah«).

— Ker gre pri delovnih organizacijah glede tega neredko za navzkrižje med gospodarsko pridobitnostjo in dobičkarstvom na eni strani ter varnostjo na drugi, bi morali organi za notranje

¹⁴ Glej tudi priporočilo INTERPOLA, Revue internationale de police criminelle, 1964, str. 313.

¹⁵ The Security Industry in the United Kingdom, str. 62.

zadeve po svojih močeh pomagati pri zmagovanju drugega nad prvim. To bi moralo šteti ne toliko kot njihova strokovna, marveč kot politična naloga, ki je ne bi smeli zanemarjati ali prepuščati samo zavarovalstvu.

— Organi za notranje zadeve strokovno izobražujejo in predvsem skrbijo za pripravljanje svojih kadrov. Z njihovo vlogo kot vlogo strokovne službe v samozaščitnem gibanju pa se jim nakazuje večja skrb za pomoč drugim, ki kot individualni samozaščitni subjekti nimajo možnosti, da bi sami organizirali tovrstno izobraževanje svojih kadrov. Organi za notranje zadeve bi morali polagoma prevzeti vzpodbudo za izobraževanje in pripravljanje vseh delavcev varstva ali vsaj inštruktorjev, nadzorovalcev, funkcionarjev itd., ali zanje prirediti predavanja, seminarje, osvežitvene tečaje itd., ali vsaj sodelovati pri organiziranju tovrstnih oblik vzgoje in izobraževanja, če ne drugače idejno in nadzorstveno.

— Ker se samozaščita uresničuje v podjetjih oziroma delovnih organizacijah in krajevnih skupnostih, bi moral biti koncept sodelovanja z »varstvom ali samozaščito« zasnovan že pri »opazovalcu« ali »vodnji varnostnega okoliša« kot nosilcema temeljne operativne dejavnosti službe notranjih zadev. Zato bi morali delavci te vrste več vedeti o preprečevanju, samozaščitni ideologiji itd. To pa seveda zahteva drugačno usmerjenost pri izobraževanju delavcev organov za notranje zadeve, dopolnilne naloge in drugačen sistem dela, hkrati pa tudi morebitne posebne organizacijske enote, ki jih še ni v takih oblikah, da bi dopolnjevale dosedanja delovni slog, ki je predvsem represiven in direktiven.

9. Dileme in predlogi

Načeto vprašanje nedržavnega varstva in nadzorstva je za nas razmeroma novo in hkrati konceptualno še nedognano, toda zelo pomembno področje. Zato bi mu morali posvetiti več pozornosti, zlasti glede na njegove možnosti za oblikovanje in utrjevanje predvsem novih vrednot, tudi po teoretični plati. Ker ne gre samo za moralno-deontološko vprašanje ljudi v samoupravnem socializmu, marveč je zanimivo tudi za pojmovanje odklonskosti ter politiko zatiranja družbi škodljivih pojavov, zasluži resno pozornost, posebno ko čedalje bolj spoznavamo, da represivni državni organi ne zmorejo tistega, kar se od njih pričakuje in da je utrjevanje vred-

not s prisilo čedalje bolj neustrezno in neučinkovito prizadevanje. Poskusi, ki glede tega teko pri nas, so nedvomno osvežitev v doslej znanih sredstvih za oblikovanje morale in dobivajo politično podporo. Glede na to lahko ugotovimo še naslednje:

— Ker gre za dokaj nova prizadevanja kako dopolnjevati državno nadzorstvo z nedržavnim in represivnim (pri čemer je marsikaj pričakovati tudi od moralnih sankcij), prihajamo v položaj, ko bi morali začeti ustrezno reagirati tudi s spoznanji iz znanstveno-raziskovalnega dela. Vse, kar o tem vemo in kar je zasnovano, je bolj ali manj odsev trenutnih potreb, bodisi politike bodisi prakse. Na pobude se odzivata hitreje kot drugi dejavniki, ki prav tako ne bi smeli prezreti tovrstnih družbenih dogajanj. Zato se zdi, da se prav tu nakazuje znanstveno-raziskovalnim ustanovam hvaležno, toda težavno področje dela, ki pa je hkrati neposredno uporabno in zato koristno.

Vanj bi morali posegati zlasti industrijska psihologija, industrijska sociologija, kriminologija, kriminalna politika idr., ki pri raziskavah družbi škodljivih pojavov ne smejo zanemariti nedržavnega nadzorstva, varstva in sploh samozaščite. Ker bo v vse to vpletenih čedalje več občanov, je te dejavnosti šteti za posebno javno odgovornost.

— Morebitna ekspanzija samoupravnega delavskega nadzorstva in varstva, ki ga bodo uresničevale organizacije združenega dela, ne bi smela posegati v urejenost področja državnega varstva in nadzorstva, marveč naj bi ga dopolnjevala tam, kjer sta ob sodelovanju javnosti lahko učinkovitejša. Morebitna konfliktnost je lahko samo v škodo, sodelovanje pa je nujno in koristno za obe strani. Nedržavnemu varstvu in nadzorstvu naj nikakor ne gredo prisila, ukrepi, kakršne uporablja država, marveč druge oblike reagiranja, moralna vzgoja in posegi popravne narave. Ta vprašanja pa je treba tudi pravno urediti.

— V zvezi z oblikovanjem službe fizičnega zavarovanja, naraščanjem števila ljudi v tej stroki, itd. nastajajo vprašanja kot npr. oboroževanje, uniformiranost, vzgoja in izobraževanje, kadrovanje za to službo, deontološki kodeks delavcev v teh službah, delovno področje in pristojnosti, jurisdikcija na območju, na katerem opravljajo svoje dejavnosti (ki se ponekod v tujini primerja z eksteritorialnostjo določene vrste), pravice in dolžnosti do sumljivih in pri-

jetih oseb, razmerja do organov za notranje zadeve itd.

Tej službi najbrž tudi pri nas ne gre dajati več pravic, kot jih ima vsakdo kot občan, razen morda v izjemnih primerih. Ta služba ne bi smela imeti posebne moči, čeprav prizadevanja ponekod gredo v smeri pridobivanja večjih pravic do oboroževanja, nalog pri postopku s prijeto osebami itd.

— Četudi gre pri službi za fizično zavarovanje v bistvu za dejavnost, za katero so odgovorne organizacije združenega dela (glede na individualne posebnosti pri varstvu objektov in premoženja, ki ga upravljajo), naj ne bi bilo dopustno trpeti nikakršne samovoljnosti. Zato bi morala ta služba, ne glede na to, kje se opravlja, potekati enotno. Organi za notranje zadeve kot strokovna služba naj imajo pri tem vidno vlogo.

— Zavarovalstvo ostaja še vedno pomemben dejavnik pri oblikovanju varstva objektov in premoženja organizacij združenega dela. Zdi se, da glede tega še vedno ni zadosti vpeto v preprečevanje kriminalitete iz koristoljubnosti in drugega škodljivstva, storjenega na premoženju socialistične družbe.

Nekatere družbene službe bi morale skupaj z zavarovalstvom ocenjevati in razvijati razne možnosti za spodbujanje varstva. Zavarovanost premoženja in objektov sleherne delovne organizacije pa ne bi smela zbudjati tolikšnega občutka varnosti, da bi omogočala malomarnost glede varstva kot sestavine dobrega gospodarjenja.

— Ob razmišljanju o nedržavnih službah varstva se porajajo tudi misli o detektivskih organizacijah; tem pri nas še nismo naklonjeni, čeprav občani marsikdaj čutijo nešteto potreb po varnosti in varstvu čisto določene vrste ali pri posameznih tovrstnih storitev, pa jih ne morejo dobiti, ker se pristojne organizacije ne ukvarjajo z ustrežanjem tovrstnim željam posameznikov. Tudi specializirane izobrazbe in izkušnje te vrste ni mogoče doseči, če posameznik ni kot aktivni delavec vključen v državni organ, ki se ukvarja s preiskovanjem družbi škodljivih pojavov.

Zdi se, da bi se morali rasneje ukvarjati z vprašanjem, ali dopustiti tudi zasebne detektivske dejavnosti pod določenimi kvantelami in ob visoki poklicni etiki, posebej, ker je na voljo dovolj zanesljivih, pa tudi strokovno izkušenih kadrov, ki bi se lotili te dejavnosti. Le-ta bi prav tako dopolnjevala brez države organizirano varstvo.

— Samoupravno (notranje) delavsko nadzorstvo oziroma tisti njegov del, ki se ne bi ukvarjal z neposrednim fizičnim zavarovanjem, še naprej ostaja osrednje vprašanje stalnega nadzorovanja ob udeležbi čim večjega števila prizadetih. Osrednja dejavnost tega nadzorstva, čeprav ne bi mogli prezreti skrbi nad rečmi, pa naj bi bil predvsem pregled razmerij med ljudmi; v teh lahko nastajajo ekscesi, ki pomenijo nevarnost in ogroženost. Zato se tovrstno nadzorstvo kaže za najbolj bistveno, toda trenutno še najmanj oblikovano in institucionalizirano. Čeprav ni pričakovati, da bi moglo doseči tako stopnjo organiziranosti in uniformiranosti kot »fizično varstvo«, pa ga nikjer ne bi smeli zanemarjati.

Ker se na tovrstno nadzorstvo ponekod preveč gleda predvsem s formalne plati, ni pričakovati, da bi samo pravna urejenost, čeprav pod grožnjo sankcije, lahko zbudila širše zanimanje zanj, tako da bi bilo mogoče pričakovati večjo učinkovitost tudi tam, kjer ozračje temu ni naklonjeno. Zato je prav, da ga podpirajo politične akcije, obsodba nezainteresiranosti za tovrstne preprečevalne dejavnosti, moralne sankcije in druga zunaj pravna prizadevanja za omogočanje in doseganje zdravega in poštenega ozračja med delovnimi ljudmi. Tovrstno nadzorstvo naj bi že po svoji zastavljenosti in naravnosti tako onemogočalo škodljivstvo, ki nastaja znotraj delovnih organizacij, da ne bi zbudjalo individualne ogroženosti in zatiralo človekove osebnosti ter njegove svobode. Zato se tudi glede tega kaže **potreba po večji pozornosti pri proučevanju delovnega mesta in delovnega okolja v razmerju do odklonskosti**. S pomočjo industrijske psihologije in sociologije ter ob njunih spoznanjih bi tudi kriminologija in kriminalna politika lahko več prispevali k razvoju ustreznega zasnovanega delavskega nadzorstva in samonadzorstva.

UPORABLJENA LITERATURA

1. Better lighting reduce crime, **Abstracts on Criminology and Penology**, Vol. 10. No 3, May/June 1970, str. 299.
2. Cotič, Dušan: Samozaščita radnih organizacija, osnovni metod prevencije privrednog kriminaliteta, **Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo**. Letnik VIII, 1970, št. 2, str. 333—339.
3. Cugelj-Lučovnik: Podjetje »Varnost« danes, **Varnost**, 1973, št. 4, str. 118—119.
4. Davidović, Dragomir: Unutrašnja i spolna kontrola i suzbijanje nezakonitosti i kriminaliteta u privredi, **Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo**, VIII, 1970, št. 2, str. 296—307.

5. Elmes, F.: Police and commercial security, **Abstracts on Criminology and Penology**, Vol. 11, No 4, July/August 1971, str. 519.
6. Jacquemin-Tulkens: The fight against delinquency, Private initiative and their relations to the public sector, **Abstracts on Criminology and Penology**, Vol. 12, No 5, Sept./Oct. 1972, str. 604—605.
7. Kakalik-Wildhorn: Private police in the US, findings and recommendation **Abstracts on Criminology and Penology**, Vol. 12, No 4, July/August, 1972, str. 72.
8. Liechenstein, M.: Designing for security, **Abstracts on Criminology and Penology**, Vol. 12, No 2, March/April 1972, str. 226.
9. Osnutek ustave SFRJ.
10. Osnutek ustave SR Slovenije.
11. Peel, John: **Private Security**, Springfield USA, 1971, 156 strani.
12. Pleece, S.: The nature and potential of the security industry **Abstracts on Police Science**, Vol. 1, No 1, March/April 1973, str. 9.
13. Protection des etablissement de depot et de credit contre les vols **Revue internationale de police criminelle**, Dec. 1964, No 183, str. 304—313.
14. Resolucija o temeljih za uresničevanje družbene samozaščite v sistemu samoupravljanja, Ur. l. SFRJ 521-40/73.
15. Rosenthal, R. J.: Duty to light exterior of premises, **Abstracts on Criminology and Penology**, Vol. 11, No 5, Sept./Oct., 1971, str. 652.
16. Sklepi o ukrepih za doslednejše uresničevanje zakonitosti, Ur. l. SFRJ 460—37/73.
17. Sklepi 36. seje CK Slovenije, **Komunist**, posebna priloga, Ljubljana, 22. oktobra 1973.
18. Söldner, Fritz: Neue kriminologische Erscheinungsformen der Betriebs-kriminalität, **Kriminalistik**, 1973, št. 1, str. 1—4.
19. Tegel, Heinrich: Sicherheit im Industriebetrieb, **Kriminalistik**, 27. September 1973, št. 9, str. 423 do 425.
20. Turk, Ivan: Kontrola v sklopu nadzora poslovanja gospodarskih organizacij, **Ekonomska revija** XII, 1961, št. 4, str. 321—329.
21. Vrančič, Martin: Zavarovanje premoženja, **Varnost**, XIX, 1970, št. V. str. 217—228.
22. Wiles, McClintock: **The Security Industry in the United Kingdom**, Cambridge 1972, 105 strani.
23. Zakon o notranjih zadevah, Ur. l. SR Slovenije 359-47/73.

UDC 351.78:351.91:343.85(497.1)

Non-governmental Protection

Pečar, dr. Janez, Senior Scientific Research Fellow, Institute ob Criminology, Ljubljana

With the increasing welfare level and with the increasing awareness of values and their strengthening, especially with the increase of new values, the need for their protection increases as well and it cannot be secured by the state agencies and by classical means only. Therefore, non-governmental agencies are being developed within this field, especially in cases where the public interest has not been endangered too much. These agencies, however, detect or prevent kinds of behaviour that have a general importance for the public security.

In Yugoslavia, the non-governmental protection has chosen especially the following targets: to protect the interests and means of social property, to remove the causes of negative phenomena and to

care for legality. These functions should be carried out especially by the agencies of the workers' self-governing control and by the safety regulations which both have a special relation towards agencies of formal social control.

With the introduction of non-governmental agencies for protection different socio-psychological problems arise, the possibilities of victimization diminish, some agencies want to transfer their responsibilities to others, expenses for protection and education in this field increase and so on. In connection with this the classical agencies of social control get new and different functions to which they do not adapt quickly enough.